

Kronika

Naujos monografijos

HERMENEUTIKOS VILIONĖS

Galima teigti, kad pastaraisiais dešimtmečiais įvairiapusiai hermeneutinės problematikos tyrimai tapo vienu filosofijos tyrėjų prioritetu. Svarstomas hermeneutinės filosofijos poveikis ne tik dabartinės filosofijos raidai, bet ir šiuolaikinei kultūrai apskritai, analizuojama jos įtaka humanitariniams ir socialiniams mokslams bei postmoderniajam mąstymui. Nuosekliausiai ir išsamiausiai Lietuvoje hermeneutinę filosofiją daugelį metų tyrinėja Kultūros, filosofijos ir meno instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas doc. dr. Arūnas Sverdiolas. Mokslinių straipsnių rinkiniuose, dažnai jo paties sudarytuose, akademinėje ir kultūrinėje periodikoje jis yra paskelbęs ir straipsnių, ir didesnių studijų, skirtų šios vienos įtakingiausių XX a. filosofijos kryptių analizei. A. Sverdiolas yra rašęs apie Wilhelmo Dilthey'aus, Martino Heideggerio, Hanso Georgo Gadamerio, Rudolfo Bultmanno, Paulio Ricoeuro filosofijos skirtingus aspektus. Jis dėstė ir tebedėsto hermeneutikos ir hermeneutinės filosofijos kursus keliose Lietuvos aukštosiose mokyklose. Be to, A. Sverdiolas išvertė iš vokiečių bei prancūzų kalbų ir išleido kai kuriuos būdingus šios filosofinės krypties tekstus, stambiausios iš jų yra jo sudarytos ir išverstos dvi knygos, svariai papildytos apimliais, nuodugniais analitiniais jo parašytais įvadais – tai H.-G. Gadamerio tekstų rinktinė *Istorija, menas, kalba* (1999 m.) ir P. Ricoeuro straipsnių rinkinys *Egzistencija ir hermeneutika* (2001 m.).

Praėjusiais metais viena po kitos pasirodžiusiose knygose *Būti ir klausti. Hermeneutinės filosofijos studijos – 1¹* ir *Aiškinimo ratas. Hermeneutinės filosofijos studijos – 2²* A. Sverdiolas apibendrina savo ilgamečius istorinius kritinius tyrimus hermeneutinės filosofijos srityje. Tai neeilinis įvykis mūsų teorinėje

filosofinėje raštijoje, nes šis dvitomis – tai pirmasis sistemingas veikalas lietuvių kalba, skirtas šiai reikšmingai filosofijos kryptčiai nagrinėti, supažindinantis su pamatine jos tematika, radimosi bei raidos etapais. Remdamasis itin kruopščia ir nuodugnia pirminių tekstų analize, svarbiausia kritine ir polemine literatūra, taip pat atsižvelgdamas ir į kitų mūsų autorių, rašiusių hermeneutinės filosofijos klausimais, įnašus, A. Sverdiolas savo knygoje sėkmingai derina probleminę-analitinę, istorinę ir sintetinę požiūrius į nagrinėjamą dalyką. Darydamas analitinius problematikos pjuvenius, jis kartu nuosekliai atskleidžia ir hermeneutinės filosofijos istoriją: tradicinės filologinės ir teologinės hermeneutikos atsiradimą, hermeneutinės – supratimo – metodologijos, kaip humanistikos pagrindo, susiformavimą XVIII–XIX amžiuje, o svarbiausia – hermeneutinės filosofijos plėtrą XX amžiuje: veikale išsamiai svarstomas W. Dilthey'aus gyvenimo hermeneutikos projektas, jo radikalizacija – heideggeriškasis hermeneutikos ontologinis posūkis, nulemtas fenomenologinio metodo esminio transformavimo, vėlesnė hermeneutinės ontologijos sklaida M. Heideggerio ir H.-G. Gadamerio filosofijoje, pastarosios tematizacija (istorijos, meno ir kalbos patirtis), P. Ricoeuro nueitas filosofinis kelias, atveriant naujas hermeneutinės filosofijos perspektyvas, pagaliau R. Bultmanno teologinės hermeneutikos ypatumai, jos sąsajos su egzistencine filosofija. Daugeliu atvejų autorius neapsiriboja vien teorine hermeneutinės problematikos rekonstrukcija, bet savarankiškai bei kūrybiškai ją apmąsto ir siūlo savus sprendimus – argumentuotus ir originalius.

Antroji A. Sverdiolo *Hermeneutinės filosofijos studijų* knyga *Aiškinimo ratas* prasmingai praplečia ir papildo pirmąją knygą *Būti ir klausti* dar išsamesniais svarbiausių nagrinėjamų problemų svarstymais, taikant hermeneutinės filosofijos principus meno ir grožio prigimties, meno kūrinio, dirbinio, asmens tapatybės (savimonės ir „prietaro“), istorijos, tradicijos, religinio tikėjimo, hermeneutikos ir semiotikos santykio analizėms, atliktoms plačiame filosofiniame bei kultūriniame kontekste.

¹ Sverdiolas A. *Būti ir klausti. Hermeneutinės filosofijos studijos – 1*. Vilnius: Strofa, 2002, 392 p.

² Sverdiolas A. *Aiškinimo ratas. Hermeneutinės filosofijos studijos – 2*. Vilnius: Strofa, 2003, 304 p.

Nors autorius teigia nesiekęs „atskleisti visuminį hermeneutinės filosofijos vaizdą ar išsamią jos istoriją“, vis dėlto šie abu „turimi omenyje“ tikslai, regis, yra pasiekti. Pateikiamose „paskirai ir įvairiomis progomis“ rašytose studijose aptinkami pasikartojimai, apie kuriuos perspėja A. Sverdiolas, paradoksaliu būdu nukreipia skaitytojo minties judėjimą hermeneutiniu aiškinimo ratu: nuo hermeneutinės filosofijos kaip visumos supratimo einama prie dalies supratimo ir vėl atgal prie visumos, tuo būdu vis didinant skaitytojo supratimą apie nagrinėjamą hermeneutinę problematiką. Apskritai, bent kiek atidžiau sekant A. Sverdiolo mokslinę veiklą, galima pastebėti, kad hermeneutinės filosofijos idėjos paveikė ir jo paties mąstymą, jo atliekamų interpretacijų

būdą, prieigas, kalbą – metaforiškai kalbant, A. Sverdiolo filosofavimas ilgainiui „suhermeneutėjo“.

Atskirai norėtuosi paminėti pristatomų knygų kalbą – tai gražus lietuviško filosofinio diskurso pavyzdys, turtingas taiklių lietuviškų atitikmenų bei filosofinės terminijos naujadarų. Raiški, stilinga kalba, sugestyvus kalbėjimas padeda palaikyti skaitytojo dėmesį, teksto skaitymo įtampą bei malonumą.

A. Sverdiolo *Hermeneutinės filosofijos studijų* dviomis veikalas *Būti ir klausti* ir *Aiškinimo ratas* supažindins dabartinės filosofijos, humanitarinių ir socialinių mokslų metodologijos ir kitomis artimomis problemomis besidominčius skaitytojus su aktualių mąstymu apie šias problemas. Taigi, filosofai ir humanitarai, studentai ir mokslininkai, imkite šias knygas ir skaitykite!

Dr. V. Gumauskaitė

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Dabartinės filosofijos skyrius

Tel. (+370 5)2752857, (+370 5)2480663

ESTETINIS SUVOKIMAS ARBA PROŠVAISTĖ TEORIJŲ LABIRINTE

Tikrai malonia naujiena visiems neabejingiems estetikos problematikai turėtų tapti pačioje praėjusių metų pabaigoje pasirodžiusi Antano Katalyno monografija *Estetinis suvokimas*¹. Ši knyga turi užimti garbingą vietą, deja, apytuštėje lentynoje teorinių estetikos tekstų bei veikalų, paskelbtų lietuvių kalba. Taigi, šalia *Grožio kontūrų*, A. Andrijausko knygos *Grožis ir menas* bei dar kelių tekstų padėjote (padėsite) ir vieną sisteminių veikalų. Lentynos turinys tapo gerojai solidėsnis. Pasistengsiu argumentuoti atsakyti į ne vienam iškilsiantį klausimą – kodėl?

Antanas Katalynas yra vienas iš nedaugelio Lietuvos estetikų, visą savo akademinę veiklą skyręs ir, sakytume, įribinę būtent meno teorijų, jų grindimo, argumentacijos tvirtumo bei nuoseklumo, tarpusavio polemikos ir t. t. analize. Nors monografija yra pirmas autoriaus tokios apimties darbas, šią pavardę per daugelį metų gerai išiminė „Kultūros barų“, „Naujosios Romuvos“, „Jaunimo gretų“, „Krantų“, „Problemu“ ir kelių kitų žurnalų skaitytojai. Ši knyga jiems turėtų tapti savotišku estetikos teorijų *vademekumu*, atskiras, išsibarsčiusias detales sudėliojančiu į aiškia ir pakankamai nuoseklią visumą.

Neatsitiktinai vartoju žodį *vademekumas*. A. Katalyno monografija neabejotinai apibūdintina pirmiausia kaip chrestomatija, t. y. knyga, skirta supažindinti bei giliau pavadėti į ganėtinai aštrios XX a. estetikų polemikos „džiungles“. Nors, kaip knygos pabaigoje prisipažįsta pats autorius, o iš turinio gali nuspręsti bent kiek atidesnis skaitytojas, veikale įvairiausiai pristatomos bei plėtojamos autoriui artimiausios reliacionistinės – estetinio objekto ir jį suvokiančio subjekto santykių akcentuojančios – teorinės pozicijos, joms nesuteikiamas koks nors išskirtinys, „teisuoliškas“ statusas. Laimei, jos neuzurpavo (ar bent jau akivaizdžiai to nepadarė) didžiosios dalies monografijos teksto. Pasakytina, jog veikale daug dėmesio skiriama istoriniam estetikos plėtros kontekstui nušviesti – pirmoji monografijos dalis skirta būtent estetinio objektyvizmo postulatų pristatymui ir jų plėtotės analizei. Objektyvistinė estetikos samprata, šioje tradicijoje išplėtotos koncepcijos yra monografijos autoriaus atspirties taškas, estetikų reliacionistų problematikos inspiratorius. Siekdamas kuo išsamiau pristatyti XX a. bendrosios meno teorijos kelius ir klystkelius, A. Katalynas analizuoja ir vadinamąsias „vidurio“ teorijas, netradicines meno teorijas, reikšmingą estetikų ir neestetinių meno teorijų priešstatą.

Kaip jau minėjau, reliacionizmas monografijos autoriui yra priimtinausia teorinė laikysena. Tačiau, nepaisant reiškiamos simpatijos, ši teorinė kryptis nėra dogmatizuojama – knygos autorius nuolat pabrėžia ir kitų, tarp jų ir oponuojančių, kryptių stipriąsias vietas. XVIII a. įvykęs estetikų pažiūrų lūžis vyravusią grožio (ir gėrio) suvokimo kaip pažinimo sampratą nustumia į šalį, pažinimas tampa viena iš daugelio, toli gražu ne pirmo svarbumo meno funkcijų. Tuo pat metu atrandamas ištisas klodas naujų, iki tol netyrinėtų problemų. Kadangi grožis jau nėra pripažįstamas neginčijama pačiame objekte egzistuojančia esme, estetikų objektų reikšmingumas natūraliai perskirstomas – ne mažiau reikšmingu tampa subjektas, grožio suvokėjas. Taip tarp estetinio objekto ir subjekto atsiranda iki tol nepripažintas sąryšis. Estetinis suvokimas, estetinis patyrimas bei jo savitiksliškumas, nesuinteresuotumas, estetinė vertybė, estetinė meno funkcija – visa terminija ir problematika yra įvykusio lūžio pasekmė. A. Katalynas stengiasi nuosekliai ir giliai tyrinėti šį procesą, akcentuoti paties pasirinktus aspektus bei temas (pvz., atskira poteme autorius analizuoja estetinio suvokimo pažintinio statuso problemą, kuri, kaip jis pats pripažįsta, dabartinėje estetikoje nesulaukia didesnio dėmesio). Tiesa, jaučiu pareigą perspėti tuos skaitytojus, kurie tikisi lengvo, sakytume, estetizuoto problemų pateikimo, o ir pačių minčių dėstymo. Jie galbūt turės šiek tiek nusivilti, kadangi monografijos autoriaus siekiamas tikslas – kuo aiškiau išdėstyti argumentus, grindžiančius vieną ar kitą teoriją, neapeinant ir pačios estetikų sprendinių loginio pagrindimo problemas. (Prioriteto suteikimas teorijų vientisumo, nuoseklumo, neprieštaravimo kriterijams yra akivaizdus – atskiros monografijos temos apibendrinamos tokiais teiginiais, kaip: „[...] pagrindus daro neuniversalius, taigi griaua ir teorinės sistemos vientisumą“ (Katalynas, 2003: 36), „Tokias pozicijas laikau teoriškai korektiškomis“ (Katalynas, 2003: 42), „[...] kalbėti apie kvapų ir t. t. galimą estetikų reikšmingumą, mano nuomone, yra pakankamo pagrindo [...]“ (Katalynas, 2003: 62) ir toliau visame tekste). Tačiau apeliuojant į reliacionisto estetiko J. Stolnitzo teiginį, jog su estetinė nuostata galima žvelgti „į bet kurį išsąmonintą objektą“, būtų galima daryti analogiją su šiuo tekstu ir minėtai skaitytojų daliai siūlyti pažvelgti į jį iš estetinės nuostatos perspektyvos.

Monografijoje analizuojamos problemos kelia diskutuotinų klausimų. Pvz., recenzijos autorei nėra priimtinas estetinės nuostatos teoretikų pripažįstamas toks radikalus estetikų objektų srities išplėtimas. Pritačiau teiginiui, jog ne taip lengva aptikti objektą, kurio negalima būtų estetizuoti (juk, pvz., sakoma: „graži vagystė“ ar „gražus skaičius“ ir pan.). Tačiau estetinis stebėjimas yra visai kas kita negu, pavadin-

¹ Katalynas A. Estetinis suvokimas. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.

kime, estetiškas spoksojimas, kai stebėjimo objektą stengiamasi *a priori* paskelbti estetiniu. Kai kurios objektus ar objektų rūšis, ypač tradiciškai netraktuotinas kaip estetiškai reikšmingas, yra keblu ne estetiškai stebėti, bet paaiškinti, pagrįsti, kodėl jie yra ar gali būti *estetiniai* objektais. Nepriimtinausiu sau laikyčiau institucinių teorijų pateikiamą atsakymą. Galiausiai, jei visi objektai gali būti estetiškai reikšmingi, ar estetiškai nuostata nepraranda savo išskirtinumo, t. y. ar jos vertė nesidevaluoja?

Vienintelis dalykas, kurio šioje monografijoje išties pasigedau, – atsakymo į pavadinime suformuluotą klausimą. Gyvename post-modernybėje, todėl iš sisteminio veikalo lyg ir natūralu būtų tikėtis kad ir labai trumpo bei bendriausiais bruožais apibūdinto modernistinių estetikos teorijų (pozityvaus ar negatyvaus) santykio su postmodernistine problemati-

ka aptarimo. Rodos, to reikalautų ir vidinė teksto dėstymo logika: aptarus estetinio suvokimo problemos formavimosi prielaidas, pateikus estetinio suvokimo problemos analizę, estetikui būtų privalu priimti postmodernizmo mestą iššūkį. Juk postmodernioji vizualumo problematika taip pat yra XX amžiaus (estetinių?) teorijų dalis, kurios, kad ir ne itin nuosekliai bei lengvai apčiuopiamas, principus būtina analizuoti teoriniame lygmenyje.

Tikiuosi, jog bent dalis šių tekstų perskaičiusių žmonių susidomės monografijoje dėstomomis problemomis. Be abejo, ypač džiugu būtų, jei ji patektų į rankas bei sudomintų asmenis, iki tol menkai su jomis tesusipažinusius. Kitiems gi, aktyviai besidomintiems, dalyvaujantiems didesnio ar mažesnio masto diskusijose, linkiu malonaus ir turiningo monografijos *Estetinis suvokimas* skaitymo.

N. Narbutaitė

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Dabartinės filosofijos skyrius

Tel. (+370 5)2752857, (+370 6)1474735

Konferencijos

KIERKEGAARDO AKTUALUMO INTERPRETACIJOS

Dauguma praeities filosofų įdomūs tik filosofijos istorikams. Viena iš retų išimčių yra Kierkegaardas, egzistencinės filosofijos pranašas, kurio mąstymo temos ir forma tebeaktualios ir gyvąsias šių dienų filosofijai. Danų mąstytojo reikšmę filosofinei mūsų kultūrai liudija 2003 m. gruodžio 18 d. Kultūros, filosofijos ir meno institute įvykusi respublikinė mokslinė konferencija *Kierkegaardo aktualumas: filosofinės interpretacijos* (iš ciklo *Didieji mąstytojai*), kurioje įvairiais aspektais bandyta analizuoti šio aktualumo fenomeną, nagrinėtos Kierkegaardo įtakos egzistencinei ir postmodernizmo filosofijai. Konferenciją atidaręs habil. dr. Antanas Andrijauskas savo pranešime „Kierkegaardo klasikinės Vakarų filosofijos problematikos pakeitimas“ aptarė su danų mąstytojo vardu siejamą Vakarų filosofijos lūžį, kurį ženklina radikalus perėjimas nuo klasikinio (esencialistinio) prie neklasikinio (egzistencinio) mąstymo. Egzistencines bei religines Kierkegaardo filosofijos temas nagrinėjo habil. dr. Bronius Kuzmickas („Tikėjimas kaip egzistencija. Kierkegaardas ir Marcellis“), dr. Rita Šerpytytė („Apie tragiškumą ir jo alternatyvos galimybę Kierkegaardo mąstyme“), dr. Vytautas Radžvilas („Dieviškumo ir demoniškumo samprana Kierkegaardo tikėjimo sampratoje“), dr. Stanislovas Mostauskis („Kierkegaardas: stovėseną nieko akivaizdoje“), dr. Naglis Kardelis („Kierkegaardo filosofija ir egzistenciniai religingumo profiliai“). Dr. Jūratė Baranova akcentavo danų mąstytojo reikš-

mę šiuolaikinei prancūzų filosofijai („Gundymas ir mirtis: Kierkegaardo motyvai postmoderniajame diskurse (J. Baudrillard, J. Derrida)“). Skirtumus tarp klasikinės vokiečių filosofijai atstovaujančio Kanto etikos ir „neklasikinės“ Kierkegaardo etikos įvardijo dr. Rūta Marija Vabalaitė („Du Kanto etikos papildymai Kierkegaardo filosofijoje“).

Ypač didelio dėmesio sulaukė pranešėjai, svarstę apie mąstytojo filosofinę kalbą, komunikacines jos potencijas: habil. dr. Arvydas Šliogeris („Kierkegaardas ir kalba“), dr. Arūnas Sverdiolas („Paskui Abraomą. Kierkegaardo antihermeneutika“), dr. Tomas Sodeika („Kierkegaardo netiesioginė komunikacija ir džen meditacija“). Estetinių ir poetinių Kierkegaardo tekstų savitumą, jo sąsajas su egzistencine tematika aptarė dr. Leonarda Jekentaitė („Kierkegaardo estetizmo antinomijos ir dabartis“), dr. Tomas Kačerauskas („Egzistencinio ir poetinio mąstymo sankirta Kierkegaardo filosofijoje“), Agnieška Juzefovič („Paradoksai ir aforizmai Kierkegaardo ir Zhuangzi koncepcijose“). Ši tematika toliau buvo plėtojama filosofinio dienoraščio žanrui skirtuose dr. Alvydo Lieponiaus („Išplėsti dienoraščio puslapiai (psichoanalitiniai Kierkegaardo filosofijos aspektai)“) ir Jekaterinos Lavrinec („Dienoraštis: gyvenimas kaip žanras“) pranešimuose.

Konferencijos diskusijų metu kalbėta apie Kierkegaardo ironiją, filosofinę paradoksų reikšmę, rašymo manierą, pasižyminčią disonansais tarp intymiai asmeniškų intonacijų ir kiek teatrališko tragiškumo etoso. Pabrėžta būtinybė derinti klasikinio ir neklasikinio mąstymo kategorijas, interpretuojant filosofinę Kierkegaardo palikimą.

Dr. Naglis Kardelis

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Dabartinės filosofijos skyrius

Tel. (+370 5)2752857, (+370 5)2416651

FRIEDRICH NIETZSCHE'S AKTUALUMAS: TEORINĖS INTERPRETACIJOS

2004 m. balandžio 29 d. Kultūros, filosofijos ir meno institute (KFMI) įvyko eilinė KFMI komparatyvistinių kultūros studijų skyriaus ir Vilniaus dailės akademijos (VDA) Filosofijos katedros surengta ciklo *Didieji mąstytojai* respublikinė mokslinė konferencija *Nietzsche's aktualumas: teorinės interpretacijos*. Šie metai filosofui yra jubiliejiniai: F. Nietzsche's 160-osios gimimo metinės. Ta proga ir buvo surengta konferencija. Jos organizacinio komiteto pirmininkas – prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas.

Konferencijoje pranešimus skaitė: dr. Naglis Kardelis (*F. Nietzsche ir Graikija: santykio ambivalentiškumas*), dr. Stasys Juknevičius (*F. Nietzsche's gyvenimas ir kūryba analitinės psichologijos šviesoje*), prof. Antanas Andrijauskas (*F. Nietzsche's mąstymo ir filosofinės saviraiškos stiliaus ypatumai*), dr. Tomas Kačerauskas (*F. Nietzsche's ir M. Heideggerio poetinis mąstymas*), dr. Tomas Sodeika (*F. Nietzsche's nesavalaikiškumas*), dr. Leonarda Jekentaitė (*F. Nietzsche's pastabų apie žydiškumą pamokos*), dr. Stasys Mostauskis (*F. Nietzsche apie neigimą*), dr. Gražina Pranckietytė (*F. Nietzsche's klausimas: „Ko vertas gyvenimas?“*), dr. Vytautas Radžvilas (*F. Nietzsche: filosofinės savimonės paradoksas*), Agnieška Juzefovič (*F. Nietzsche ir Rytų mąstymas: šiuolaikinės interpretacijos*), Elina Naujokaitienė (*Gabriele D'Annunzio, B. Sruogos ir F. Nietzsche's antžmogis: antinihilizmo poetika*).

Šioje konferencijoje savo pranešimą *Sukilusio žmogaus mitas* turėjo skaityti ir prof. Vytautas Kubilius. Deja, dėl netikėtos ir tragiškos žūties jis to negalėjo padaryti. Konferencijos pradžioje iškilminga tylos minute buvo pagerbtas prof. V. Kubiliaus atminimas. Jo parengtas pranešimas buvo perskaitytas VDA studentės Ingos Jurasovos. Pranešimas buvo pradėtas Augusto Strindbergo žodžiais, pasakytais F. Nietzsche'i, perskaičius veikalą *Štai taip Zaratustra kalbėjo*: „Geriamas pone, jūs dovanojote žmonijai pačią giliausią knygą“. Anot prof. V. Kubiliaus, šio filosofo veikalai tapo naujos modernizmo epochos kelrodžiu. Čia dvasinės atramos ir estetinės argumentacijos ieškojo ir daugelis naujų meno srovių – nuo impresionizmo iki siurrealizmo. F. Nietzsche savo dionisiškais ditirambais ir nevirties himnais sukuria sukilusio žmogaus tipą. Profesoriaus pastebėjimu, F. Nietzsche's veikaluose nuolat skamba jo įsakmus balsas, raginimas Europos menininkams išbristi iš pozityvistinio determinizmo sekulumą. Anot prof. V. Kubiliaus, poetinis sukilusio žmogaus mitas stipriai veikė lietuvių literatūrą (S. Čiurlionienė, I. Šeinių, K. Jurgelionį, B. Sruogą, K. Puidą, K. Borutą, H. Nagį, V. Mačernį). F. Nietzsche pirmiausia koregavo lietuvių estetinį mąstymą, kreipdamas jį modernizmo link. Tai „maištingų

jausmų, ilgesių, nerimasčių“ bekraštybė kviečiantis balsas – taip Zaratustros aforizmus suprato ir įsiminė V. Mykolaitis-Putinas, – savo pranešime citavo prof. V. Kubilius. F. Nietzsche's įtakos neišvengė ir J. A. Herbačiauskas: į savo eseistinius rašinius jis perkėlė pamokslaujančio atsiskyrelio Zaratustros sąvokas: *viršžmogis, amžinasis ratas*, o pats save ironiškai vadino „neurasteniku, psichopatu, dekadentu“. Pranešimo pabaigoje minima, kad lietuviško eilėraščių poetika nepriėmė dilginančių paradoksų, kuriais provokatoriškai švaistėsi sukilęs F. Nietzsche's žmogus. Jai svetima liko materialistinis bedieviškumas, himniškos patetikos ir tulžingos ironijos maišatis, svyruojant nuo didybės manijos iki naikinančios paniekos.

Dr. N. Kardelis perskaitė įdomų pranešimą, kuriame nagrinėtas F. Nietzsche's ambivalentiškas santykis su graikų filosofijos tradicija. Atrodytų, kad Sokratas – kritiškas, ironiškas, visuomenės status nuvainikuojantis, maištaujantis – neturėtų užkliūti F. Nietzsche'i. Tačiau dr. N. Kardelis pažymėjo, kad Sokratas susilaukia šio filosofo kritikos ne tik kaip jaunojo aristokrato Platono tvirkintojas, autentiškos aristokratiškos graikų dvasios naikintojas, bet ir kaip nihilistas, gyvenimo niekintojas. Beje, ne visuose F. Nietzsche's kūrinių fasaduose atsiskleidžia toks radikaliai neigiamas požiūris į Sokratą, ypač viduriniu laikotarpiu, ir tai įrodo, – teigė dr. N. Kardelis, – tam tikrą F. Nietzsche's požiūrio į Sokratą ambivalentiškumą. Kalbėdamas apie F. Nietzsches's sąsajas su Platonu, dr. N. Kardelis akcentavo, kad filosofas (nors jo stilius buvo artimas Platonui) buvo linkęs kritikuoti Platono stilių dėl tam tikro jo nesaikingumo ir pompastiškumo; kaip ir Sokratas, Platonas jam atrodė pernelyg moralizuotas ir krikščioniškas. F. Nietzsche's santykio su Graikija ambivalentiškumo aspektus, pagal dr. N. Kardelio analizę, galime interpretuoti turinio ir formos lygmeniu. Ambivalentiškas F. Nietzsche's santykis su Graikija, dr. N. Kardelio nuomone, nė kiek nesumenkina F. Nietzsche's reikšmės Vakarų filosofijos tradicijai. Nors savo kūrybinį kelią F. Nietzsche pradėjo kaip filologas-klasikas, taigi pradėjo nuo Graikijos ir graikiškų temų, jis mums yra labai svarbus tuo, kad įtvirtino mąstymo perspektyviškumą, būtinybę pasitelkti įvairius mąstymo registrus, kitaip tariant, įtvirtino tai, ką mes vadiname neklasikiniu mąstymu.

Dr. V. Radžvilas, kaip ir dr. N. Kardelis, savo pranešime iškėlė Sokrato figūrą, tačiau ją interpretavo kiek kitokiu pasirinktu aspektu, t. y. atskleidėdamas F. Nietzsche's filosofinės savimonės paradoksą. Dr. V. Radžvilo nuomone, F. Nietzsche siekė užimti Sokrato vietą Vakarų filosofijoje ir ieškojo būdų tai įvykdyti. F. Nietzsche formuoja naują filosofinę sistemą, jos kartinė prielaida – pasaulis yra interpretacijų mišinys. Interpretacijos gali būti nesuderinamos

ir net prieštaringos, nes viskas, anot F. Nietzsche's, yra tiesa, tiesa – chaosas. Dr. V. Radžvilas išvelgė, jog F. Nietzsche's savimonės paradoksas glūdi tame, kad tiesa tampa ir tai, ką jis pats neigia: metafizinės tradicijos tiesa. F. Nietzsche įvykdo Vakarų tradicijos falsifikaciją, tai savotiškas *nesąmoningas sąmoningumas*, kuris leidžia skleisti tai filosofijai, kurią propaguoja F. Nietzsche. Filosofo mąstymas realizuojamas kaip dialogas, kurio metu filosofija tampa paties filosofuojančio *valios galios* impulsų išraiška. F. Nietzsche per savo filosofinį mąstymą siekia įveiksminti savąją kaip mąstytojo patirtį. F. Nietzsche, anot dr. V. Radžvilo, taria ne tradicinei metafizikai ir tuo pačiu tradicinės metafizikos turinį eksploatuoja saviems tikslams. Tuo būdu filosofinis mąstymas transformuojamas į žaidimą, kuris leidžia skirti, kas bus *Antžmogis*, o kas gyvens vergo gyvenimą.

Dr. S. Juknevičius F. Nietzsche's gyvenimą ir kūrybą interpretavo analitinės psichologijos šviesoje. Jis akcentavo, kad F. Nietzsche pirmiausia save laikė poetu – rašytoju, o poetinė kūryba, teigė dr. S. Juknevičius, yra dionisiškojo prado pasekmė. Šio prado šaltinis yra įkvėpimas – tai būseną, kurioje žmogų pagauna tarsi kažkokia pašalinė jėga, būtent tos jėgos nesuvaldomumas ir kėlė racionalių filosofų skeptiškumą. Norėdami apibrėžti, iš kur tas įkvėpimas atsiranda, dr. S. Juknevičiaus nuomone, mes neišvengiamai prieiname prie sąmonės, kur kaupiasi visi psichiniai turiniai, kurių žmogus nekontroliuoja ir ne visada įsisąmonina. Dr. S. Juknevičius F. Nietzsche's kūrybos laikotarpiu akcentavo labai trapią ribą tarp sąmonės ir pasąmonės, todėl filosofas patirdavo labai stiprias pasąmonės atakas. Asmenybės susidvejinimas – kova tarp ego ir pašalinio komplekso – yra viena iš pasąmonės atakų pasekmė. Dr. S. Juknevičius išryškino vieną svarbiausių *Antžmogio* bruožų – vientisumą, kai nėra kovos tarp instinktų ir proto, jausmų ir logikos. Apie tai svajojo prieštaravimų draskomas F. Nietzsche, nors jam to nebuvo lemta patirti – teigė dr. S. Juknevičius. Filosofas turėjo kelis pagrindinius kompleksus: kūrybos pradžioje save vadino *Dionisu*, o gyvenimo pabaigoje – *Nukryžiuotoju*. Dr. N. Kardelis, sutikdamas su dr. S. Juknevičiaus išvalgomis, paminėjo Remarko teiginį, kad F. Nietzsche *Antžmogį* įsivaizduoja kaip Cezarį su Kristaus siela, o tai yra krikščioniškasis ir pagoniškas lydinys, – akcentavo dr. N. Kardelis. Tai įrodo, kad vokiečių mąstytojas visiškai neatmeta krikščionybės, tik ją transformuoja.

A. Juzefovič, kaip ir dr. S. Juknevičius, paanalizuoti pasirinko mažai tyrinėtą problemą. Ji pagrindinį dėmesį sutelkė į F. Nietzsche's ir Rytų filosofijos sąsajas bei rytiškius jo kūrybos motyvus. Atrodo, kad F. Nietzsche's save tvirtinanti valia sunkiai suderinama su rytiškiu neveiklumu. Tačiau A. Juzefovič išvelgė, kad šios filosofijos turi daug pana-

šumų: pirmiausia mąstymo forma (turiniu, neužbaigtumu), mąstymo ir būties vientisumo propagavimu, kritiniu požiūriu į tradicines vertybes, filosofinės problematikos ontologizavimu, meninio pažinimo su-reikšminimu (per meną žmogus gali tobulėti, jis išreiškia žmogaus valią ir pasąmonę). A. Juzefovič nuomone, F. Nietzsche's *nihilizmas* gali būti tapatinamas su rytiškiška *tuštumos* koncepcija, o Rytų filosofijos *Nirvana*, anot A. Juzefovič, artima F. Nietzsche's gyvenimo teigimui. F. Nietzsche's mąstymo savitumai, A. Juzefovič požiūriu, yra artimesni rytiškiškam mąstymui, kuris lengviau supranta žmogaus dvasios dinamiškumą ir spontaniškumą, tuo tarpu vakariečiams tai sunkiau suvokiama.

Konferencijos pirmininkas prof. A. Andrijauskas savo pranešime pagrindinį dėmesį sutelkė į F. Nietzsche's Vakarų metafizinio mąstymo kritiką, išsamiai analizavo sudėtingą, jokioms taisyklėms nepaklūstantį F. Nietzsche's poetinį filosofavimo stilių, jam būdingas metaforiškas, literatūrinės raiškos formas. Prof. A. Andrijauskas teigė, kad mįslinguose F. Nietzsche's tekstuose į pirmą vietą iškyla poetiniai, eseistiniai ir glaudžiai susiję su asmeniniais išgyvenimais aspektai, įvairūs simboliai ir retorinės figūros, kurios maskuoja jo radikalių filosofinių idėjų turinį. Šis mąstytojas, prof. A. Andrijausko nuomone, daug nuveikė nuvainikuojant Vakarų mąstymo tradicijoje klestėjusius metafizinio mąstymo principus, išplėtojo savitą filosofinės raiškos stilių, kuris ženkliai skyrėsi nuo anksčiau vokiečių filosofijoje viešpatavusio akademinio žargono. F. Nietzsche pirmasis prabilo apie būtinybę atsiriboti nuo tarptautinių filosofinių terminų, teigė prof. A. Andrijauskas. Jis į savo filosofijos centrą iškėlė „neklasikiniam“ mąstymui būdingas gyvenimo ir *valios galiai* sąvokas, kuriomis suteikė egzistencinį atspalvį. F. Nietzsche sukuria naują *Būties* sampratą, atsisako sistemingumo principų, nes žmogaus būties sklaida nesuderinama su sistemos uždarmumu. Jis orientuojasi į nesubstancinę būties sampratą; asmenybė čia suvokiama ne kaip kažkas duota, o kaip nuolatos besiskleidžiančių potencinių galimybių visuma. Vokiečių mąstytojas, anot prof. A. Andrijausko, nukreipė filosofiją į vidinę kalbos esmę, siekė išryškinti tai, kas yra giliausia autentiškoje tragiškoje filosofijoje, tai, kas *peržengia susižinojimo* lygmenį ir virsta žmogiškosios būties interpretacija. F. Nietzsche's dėka filosofija grįžta prie savo šaknų, prie esmės, atsikrato spekuliatyviai filosofijai būdingų abstrakčių teorinių konstrukcijų, kurios apriboja gyvą individualų mąstymą.

Dr. G. Pranckietytė, pritarė prof. A. Andrijausko išvalgomis, išanalizavo jau profesoriaus aptartą vieną iš centrinių F. Nietzsche's filosofijos sąvokų *gyvenimas*. Kaip ir daugelis F. Nietzsche's gvildentų temų, taip ir ši – gyvenimo tema – įvairiai suprantama bei interpretuojama, – teigė dr. G. Pranckie-

tytė. F. Nietzsche's filosofinis klausimas „Ko vertas gyvenimas?“ užduodamas bei sprendžiamas, jį itin glaudžiai susiejant su kitais dviem klausimais „Ko verta tiesa?“ ir „Kaip tampama pačiu savimi?“ Į šiuos išvardytus tris klausimus filosofas bando pateikti ne vieną apytikrį atsakymą, pabrėždamas ypatingą sunkumą, atsirandantį į juos atsakant. O apibendrintas atsakymas, – pastebėjo dr. G. Pranckietytė, – gali būti suformuluotas labai lakoniškai: kiekvienas žmogus gyvenimą įprasmina individualiai – per savo dvasinį ir fizinį aktyvumą, per kūrybines galias, pasinaudodamas iškariauta laisve. Paties F. Nietzsche's vidinis asmeninis patyrimas, jo gyvensena – jo filosofavimo pradžia ir pabaiga. Jis pats buvo itin suinteresuotas išspręsti savojo gyvenimo rebusą: būti *drebančiu tvariniu* ar *Antžmogiu*. Taigi galime teigti, anot dr. G. Pranckietytės, kad F. Nietzsche's filosofija – unikalus, visą sąmoningą gyvenimą vykdytas eksperimentas, lygiaverčiai įtraukiant į jį ir savęs, kaip asmenybės, tobulinimą.

Dr. T. Sodeika išvelgė dar vieną ypatingą F. Nietzsche's filosofijos bruožą – jos *nesavalaikiškumą*. Analizuodamas šią problemą, jis savo pranešime nagrinėjo ankstyvąjį F. Nietzsche's kūrybos palikimą. Pirmą kartą F. Nietzsche's nesavalaikiškumas ima ryškėti vokiečiams nugalėjus prancūzus. Ta dvasia, kuri iškilo po valstybės sukūrimo, susilaukė didelio pritarimo. Tačiau F. Nietzsche joje išvelgė tai, ko jo epochos atstovai dar negalėjo pramatyti – didelį pavojų tautai. F. Nietzsche's nesavalaikiuose apmąstymuose įdomu tai, pabrėžė dr. T. Sodeika, kad G. Hegelio vardas iškyla retai. Tai buvo laikoma dar vienu F. Nietzsche's nesavalaikiškumo bruožu. Švietėjiškai dvasiai išivyraujant Europoje, F. Nietzsche mato pavojų, kad dvasia įgyja konkretų pavidalą, dvasia tampa politizuota. Hegelis mėgino interpretuoti valstybę kaip dvasios išsikūnijimą. F. Nietzsche tai atmeta, nes mato pavojų švietimui, kultūrai. Kultūra F. Nietzsche'į reiškia ne stabilią formą, o gyvą procesą, kuris patekęs į valdininkų rankas sustabarėja ir numiršta. F. Nietzsche savo tekstuose šaukte prabilo apie tai, ką jis akivaizdžiai matė.

Dr. T. Sodeikos nuomone, F. Nietzsche kalba ne vien apie XIX a. Vokietijos epochą. Jis, kaip ir kiti didieji mąstytojai, nėra nuo laiko priklausomas. Žinoma, pirmiausia F. Nietzsche's filosofines išvalgas mes taikome jo istorinei situacijai, bet mąstytojas tarsi nori įspėti ir savo amžininkus. Anot dr. T. Sodeikos, turėdami platesnį kontekstą, istorinę situaciją, rasime panašumų su mūsų epocha, naujausia Lietuvos istorija. F. Nietzsche's nesavalaikiškumas yra tragiškas, ir jo, kaip žmogaus, mirtis tai dar labiau parąškina.

Dr. L. Jekentaitė, pratęsdama F. Nietzsche's interpretacijų šiuolaikiškumą mūsų epochai, pranešime nagrinėjo F. Nietzsche's iškeltą „žydiškumo“ proble-

mą, kuri iki šiol svarbi ne tik teorijai, bet ir praktikai. Daugelis interpretatorių F. Nietzsche'ę kaltina antisemitizmu (o tai yra jo kūrybos daugiaprasmiškumo pasekmė), ir tai visiškai prieštarauja visuminei jo koncepcijos nuostatai. Nagrinėjamam filosofui žydiškumo klausimas, dr. L. Jekentaitės nuomone, tapo tarsi savotiška *metafora*, kuria apibūdinamas asmenybės charakterio tipas, specifinis santykis su *Būtimi*, religijos ir Dievo, meno kūrybos ir kultūros tipas, kuris persmelkia visą vertybių sandarą. Dr. L. Jekentaitė išvelgė, kad F. Nietzsche iš dalies atskiria judaizmą nuo krikščionybės – krikščionybė išauga iš judaizmo, tačiau tai nėra judėjimas prieš žydišką instinktą, bet tęsinys, tik jau su savo formomis ir apeigomis: tai, kas yra žydų gyvybinio išlikimo, stiprybės pagrindas, „krikščioniškojo žydiškumo“ pavidalu išvirtu į gyvybinių galių slopinimą. Žydiškasis būties tipas – įsikabinimo į gyvenimą tipas, valios išgyventi, gyvenimo instinkto logika, tikras europietis gyvena kitokią tik „teorinį“ gyvenimą vietoje realaus ir minta negyvomis fikcijomis, žudydamas sveiką savo gyvybingumą. Ateitis, anot F. Nietzsche's, priklauso „žydiškumui“. Tai, kas vyko XX amžiuje, galime suprasti kaip palaipsnių vadavimąsi iš semitiškumo, – teigia dr. S. Jekentaitė. Europos tautos ilgus amžius kalbėjo ir mąstė graikiškais ir judėjiškais formomis, atėjo laikas apmąstyti nacionalinį identitetą ir kurti savo būties kalbą. Lietuvoje formuojasi pastangos kurti savąją filosofinę kalbą (A. Maceina, A. Šliogeris), tuo mes bandome išreikšti savąjį būties elementą.

Dr. S. Mostauskis savo pranešime *Apie neigimą* pažymėjo, kad F. Nietzsche's neigimo akte kartais neįmanoma rasti aiškiai pasikartojančių dėsningumų, neigimas pristatomas kaip žongliravimas. Neigimas traktuojamas kaip pastovių, o ne vienkartinų santykių forma, kaip būdas išsaugoti savo tęstinumą per paveldėjimą, dalinimą ir atskyrimą. Jis nenumato neigimo pastangai galutinės ribos, už kurios ta pastanga taps nereikalinga – F. Nietzsche'į nėra jokio iš anksto apibrėžto ir siektino Avalono, net ir Zaratustros pusiaudienis yra tik hipotetinė naujo ciklo pradžia. Pranešėjas pabrėžė, kad neigimo procesualumas (net ne neigimas) yra tarsi pats sau tikslas ir paklūsta tik bendriausiam visatos atsinajinimo ciklui.

Neigimas yra situatyviai apibrėžiamas dydis, todėl, priklausomai nuo situacijos, tiek neigimo priemonės, tiek jų objektas gali būti bet kas, netgi pats autorius. Beje, pats autorius, anot dr. S. Mostauskio, geriausiai atspindi neigimo situatyvumą, teigdamas vadinamąją „saugotis prisirišimo“ nuostatą. Pranešėjas pastebėjo, kad Zaratustroje yra pasikartojančios pastraipos, kuriose F. Nietzsche's herojus paneiginėja savo žodžius, ištartus kitų lūpomis, ir veiksmus, tų žodžių inspiruotus.

Dr. T. Kačerauskas nagrinėjo M. Heideggerio ir Nietzsche's poetinio mąstymo sąsajas, analizavo, ką vėlyvasis M. Heideggeris randa Nietzsche's mintyje, kokias gaires šiuolaikinėje filosofijoje žymi šis aljansas, kuo F. Nietzsche's filosofijos artimos egzistenciniam projektui. Dr. T. Kačerauskas pastebėjo, kad interpretuodamas F. Nietzsche'ę, M. Heideggeris teigia, jog menas, perspektyviai skleidamas gyvenimą, yra vertingesnis už tiesą. Jis, anot dr. T. Kačerausko, sekdamas F. Nietzsche'ę nepaprastai sureikšmina meno svarbą: tampanti gyvenimą pasitinka kūrybinis žmogaus horizontas, kadangi kūrimas – pamatinis esaties įvykis, menas atveria gyvenimo galimybes kaip rišlią visumą, jis priartina tikrą pasaulį. M. Heideggeriui pasaulis iškyla kaip meno kūrinys, kurio kūrime dalyvauja žmogus, gyvenantis ir kenčiantis individas. Poezija čia – ir pasaulio darymas (poiesis), ir jo iškėlimas žmogaus kūrybinėmis galimybėmis (*Dichten*). Pasaulis tampa poetine knyga, kurios skaitymas kartu – ir kūrimas, nes atveria naujas tiek gyvenimo, tiek filosofavimo galimybes.

E. Naujokaitienė baigiamajame pranešime iš literatūrologinės komparatystikos pozicijų bandė pažvelgti į d'Annunzio modernizmą, kuriam įtakos turėjo Nietzsche's *antžmogio* estetika. Poetikos požiūriu buvo lyginami tokie kūriniai: d'Annunzio romanas *Geismų kūdikis*, F. Nietzsche's tekstai *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, *Antikristas*, B. Sruogos literatūros kritikos tekstų korpusas. Kalbinės kūrybos požiūriu,

italų rašytojas ir vokiečių filosofas buvo atskleidžiami kaip modernistai, Antikos imituotojai, valios ir herojaus paveikslą priešpastatę vyraujančiam nihilizmui (A. Schopenhauer'is). E. Naujokaitienė išvėlgė kai kurių Nietzsche's filosofinių koncepcijų (estetinio chaoso) sąsają su B. Sruogos modernizmu. F. Nietzsche's įtakos neišvengė ir D'Annunzis, kuris žavėjosi *antžmogio* herojumi, gebančiu suderinti himnus erotikai su modernistinės epinės pasakos žanru: kūrinuose antžmogiškumas įgyja menininko, kaip *antžmogio*, prasmę. Veiklusis F. Nietzsche sukūrė literatūrologinę strategiją, pagrįstą teksto kritika, kai ideologijos kritika, apskusanti ratą, grįžta prie savęs pačios, – teigė E. Naujokaitienė.

Išsakytos konferencijoje dalyvavusių pranešėjų mintys, pateiktos labai išsamiai, iš skirtingų požiūrių taškų, neprieštaravo viena kitai, priešingai, viena kitą papildė tuo būdu „nupiešdamos“ labai įvairiapusį F. Nietzsche's paveikslą. F. Nietzsche's, kuris įkūnija du labai skirtingus griauinančio (*Dionisas*) ir kenčiančio (*Nukryžiuotasis*) simbolius, kuris būdamas ir filosofas, ir poetas, ir menininkas, savo nepaprasta įtaiga, meninėmis kompozicijomis ilgus šimtmečius užkariavo garsių filosofų ir paprastų skaitytojų širdis.

Rudenį įvyks dar dvi ciklo „Didieji mąstytojai“ respublikinės konferencijos, skirtos I. Kantui ir A. Schopenhaueriui. Tikimės, kad ir jos susilauks tokio Lietuvos mokslininkų ir filosofijos mylėtojų dėmesio.

Vaida Asakavičiūtė

Vilniaus pedagoginis universitetas

Filosofijos katedra

T. Ševčenkos g. 31, LT-2009 Vilnius

El. paštas vaidazas@one.lt